

SELÇUK İSA BEY CAMİİ'NDE BİR ŞİİR KİTABESİ VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Arapça ve Farsça bilen, âlim, adil ve fazıl bir kişi olan İsa Bey çevresine, babası Mehmed Bey gibi Müslüman ve gayrimüslim bilim adamlarını toplamıştır. Kısa denilebilecek kadar tahtta kalan İsa Bey, döneminde 10 yapı inşa ettirmiştir. Bunların içinde en bilenen ve meşhur olanı Selçuk İsa Bey Camii'dir. İsa Bey'in *Birgi ve Kiraz (Keles)*'te de birer Cami yaptırdığı bilinmektedir. Selçuk İsa Bey Camii M.1375 yılında İsa Bey tarafından Şamlı mimar Ali b. Müşeymeş'e yaptırılmıştır. İsa Bey Camii gerek mimari yapısının farklı oluşu ve gerekse döneminin sanat ve estetik anlayışını sergilemesi bakımından muazzam bir eserdir.

İsa Bey âlim ve âdil bir hükümdar olmasının yanında sanatı ve sanatçıyı koruyan bir devlet adamı idi. Selçuk İsa Bey Camii'ne sanat ve estetik açısından bakıldığında bunun ne kadar doğru olduğunu görebiliriz. Selçuk İsa Bey Camii'ne Ege'nin Selimiye'si veya Süleymaniye'si denilmesi bundan olsa gerektir. Bugün Aydınoğlu döneminin mimari eserlerine bakacak olursak Birgi Aydınoğlu Mehmed Bey Camii ile Selçuk İsa Bey Camii beyliğin şah eserleri unvanını hak etmektedirler.

Bu tebliğimizde Aydınoğlu Beyliği döneminde sanat ve sanatçıya verilen önemden bahsedeceğiz. Bu yönüyle Aydınoğlu Beyliğinin kurucusu Mehmed Bey ve en küçük oğlu İsa Bey'in bilim adamlarına olduğu kadar sanat erbabına da kucak açtıklarını biliyoruz. Bu itibarla dönemin mimarisi ve sanat üslubundan bahsederken sanat ve sanatçıya verilen değeri de belirtmeden geçemeyiz. Sanat erbabına verilen bu kurumsal destek Osmanlı mimarisinin yapı taşlarını oluşturmuştur.

Beyliğin kurucusu Mehmet Bey başta olmak üzere Aydınoğulları beyleri Türkçe telif ve tercümelere önem vermiş, ilim adamlarını bu yönde teşvik etmişlerdir. Aydınoğlu Beyleri, çeşitli ilim adamlarını bir araya toplayarak onları ihsan ve iltifatlarla teşvik etmişlerdir. Ayrıca, ilim adamlarının öğrenci yetiştirebilmeleri için medrese, kütüphane, imaret ve misafirhaneler kurmaya büyük önem göstermişlerdir. Dönemin âlimleri, sanatçı ve şairleri eserlerini İsa Bey'e ithaf ederek, onun takdir ve himayesini kazanmışlardır. Hatta bazılarının ülkesinden kaçarak İsa Bey'e sığındıklarını biliyoruz. Bizans tarihçisi Dukas'ın, dönemin önde gelen âlimlerinden olan babası Bizans sarayından kaçarak İsa Bey'in yanına gelmiştir¹. Ünlü hekim Hacı Paşa namıyla bilinen Celaleddin b. Hızır, tıbbıa dair *Şifai'l-eskam* (Hastalıkların tedavisi) ve *Devai'l-alâm* (Acıların İlacı) isimli eserini 783/1381'de Selçuk'ta tamamlayarak İsa Bey'e ithaf etmiştir².

¹ Bkz. Dukas 1956: 19.

² Hacı Paşa ve eserleri için bkz. Ünver 1953; Uludağ 1991: 50-51, 179-181; Akpınar 1996.

Kadı Beyzavî'nin *Tavaliü'l-Envar* (Işıkların kısmetleri) isimli eserinin Hacı Paşa tarafından yapılan 1379 tarihli bir şerhi de İsa Bey'e ithaf edilmiştir. Ayrıca, Yakub b. Mehmed'in 769/1367 tarihli *Hüsrev ve Şirin* çevirisi İsa Bey'e ithaf edilmiştir³.

Mesud Semerkandî'ye ait 809/1406-07 tarihli *Semerkandî Divanı* da İsa Bey'e izafeten yazılmıştır⁴.

Aydınöglü Mehmed Bey'in bizzat ilimle uğraştığı ve kendisine meşhur kadı İbni Melek'in muallim olduğu da kaydedilmektedir. Onun Birgi'deki Ulu Cami'nin eşsiz ahşap oymacılık örneği olarak tanınan minberini yapan (1318) Muhiddinü'l-Garbî, İbni Batuta'nın Birgi sarayında gördüğü Yahudi tabip ve Tire kitâbeleri arasında görülen Seyfüddinü'l-Baytar gibi şahsiyetler göz önüne getirilirse Aydın Oğullarının sanat ve fen alanında ne derece önemli bir mevki kazandıkları kolaylıkla anlaşılır⁵.

Mehmed Bey, ilim ve sanat erbabına gösterdiği derin saygı ve hürmet kadar hoşgörülü ve mütevazı bir kişiliğe de sahipti. Onun Birgi'de yaptırdığı Ulu Cami Aydınöglü Beyliğinin fetih sembolüdür. Bir selatin camiidir. Caminin kible tarafındaki duvarının sol köşesine bir aslan heykeli yerleştirilmiştir. Bu heykel muhtemelen Bizans saraylarından birine ait olan devşirme bir eserdir. Mehmed Bey fethin sembolü olan Ulu Camiye başka bir medeniyetin eseri olan aslan heykelini yaptırdığı caminin kible duvarına yerleştirilmesinde hiçbir beis görmemiştir. Bu engin hoşgörü, Mehmed Bey'in kültür ve sanata dair evrensel değerlere sahip olmasıyla izah edilebilir.

Keza İsa Bey de babası gibi ilim ve sanat erbabına sahip çıkmış ve onlara saygı ve hürmet göstermiştir. Türk İslam sanatlarının gelişmesinde öncülük etmişlerdir. Selçuk İsa Bey Camii'nin batı cephesinde yer alan pencereler ve alınlıklarında yer alan yazı ve süslemeler birer sanat harikasıdır. Her bir pencere hem ölçüleri hem de sanat ve estetiği bakımından birbirlerine benzemezler.

İsa Bey Camii'nin iç ve dış mekânlarında, kuzey ve doğu giriş kapılarında, doğu girişinin iç kısmında, batı taç kapısı ve batı cephesi pencere alınlıklarında, mihrabın üst kısmında, sütun başlıklarında ve kemer konsollarında çeşitli ayet, hadîs, hadîs-i kutsî, Esmâü'l Hüsnâ ve güzel sözler yer almaktadır⁶. Camideki yazılar Beylikler dönemi celî sülüs yazısı ile mermer üzerine yazılmışlardır. İsa Bey Camii kitâbe yönünden oldukça zengindir. Tesbit

³ Bkz. Uzunçarşılı, 1984: 113, 212. Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki 982/1574 tarihli nüshası için bkz. Armağan 1983: 27.

⁴ Bir nüshası Tire Necip Paşa Kütüphanesi Arapça Yazmalar Bölümü'nde bulunan eser için bkz.1983: 2

⁵ Hikmet Akın, *Aydınöglü Tarihi Haorasyonlar neticesinde kında Bir Araştırma*, Ankara 1986, s.96.

⁶ Ali Haydar Bayat, *İsa Bey Camii Kitabeleri*, s.959

edebilen 25 kitâbenin 2'si bulunamamıştır. Caminin kitâbelerinin bu kadar olmadığı düşüncesindeyiz. Zamanın bina üzerinde yaptığı tahribatı ile bir kısmı silinmiş⁷ veya hatalı ve bilinçsiz yapılan restorasyonlar yüzünden kaybolmuşlardır.

İsa Bey Camii Batı Taç Kapısından Bir Görünüm

İsa Bey Camii'nin batı cephesinde bulunan taç kapının sol tarafındaki birinci sıra pencerelerden alttaki pencerenin alınlığında iki satır Arapça şiir kitâbesi bulunmaktadır.

Caminin iç ve dış mekânlarında bulunan kitâbelerden birinin İsa Bey'e izafeten yazılmış bir şiir kitâbesi olması oldukça manidardır. Bu durum ancak İsa Bey'in sanat ve sanatçıya beslediği hoşgörü ve saygı ile açıklanabilir. Kitâbede İsa Bey için övgü dolu ifadeler yer almaktadır.

Bugüne kadar Selçuk İsa Bey Camii hakkında inceleme yapan, eser veren araştırmacılar bu kitâbe hakkında bir bilgiye yer vermemişlerdir. Ali Haydar Bayat, Selçuk İsa Bey Camii kitâbelerini konu alan bir makalesinde, bu kitâbenin Arapça bir şiir olabileceğinden bahsetmekte, ancak anlamı ve sanat değeri hakkında bir bilgi vermemektedir.

⁷ Bayat, a. g. e. s.960

İsa Bey Camii batı cephesinde dış mekân pencerelerinden birinde yer alan iki satır şiirden ibaret Arapça kitâbenin okunuşunu ve anlamını vererek, hat sanatı açısından değerlendirmesini yapmaya çalışalım.

Batı Taç Kapısının Solundaki Birinci Sıra Pencerelerden Alttakinin Lentosu Üzerindeki Kitâbe

Batı taç kapısının solundaki birinci sıra pencerelerden alttakinin lentosu üzerinde iki mısralık Arapça bir kitâbe mevcuttur.

يا عملنا يا مبارك يا سعيد كل يوم باسعد الله وافر اهل تذي
يا عملنا كل يوم عندك جديد والملك في هذا الذمان رأي سعيد

Okunuşu:

Yâ amelnâ yâ mübârek yâ saîdün külli yevmin bisa'dillahi ve ferâhillün tezîdün

Yâ amelnâ külli yevmin indeke cedîdün ve'l mülkü fi hâzâ ez-zamâni re'yün saîdün

Türkçesi:

“Ey mübârek ve mutlu Beyimiz, her gün Allah’ın verdiği güzelliklerle artar fazlalaşsın. Ey Beyimiz senin katında her gün taze bir başlangıçtır. Bu dönemde mülk yaptırmak (ahiret için) iyi bir yatırımdır.”

Kitâbenin Hat Sanatı Yönünden Değerlendirilmesi

Dış mekânda batı taç kapısının solundaki birinci sıra pencerelerden alttakinin lentosu üzerindeki kitâbe iki satırdan oluşan Arapça bir şiirden ibarettir. Kitâbe dikdörtgen pano içindedir. Yazı bölümü iki satırdan oluşmaktadır. Yazının hattatı ve şairin kim olduğu bilinmemektedir.

Birinci satırda, “dal”, “rı”, “nun” ve “ye” harflerinin zülfeleri kısa ve sivridir. Elif ve lâm harflerinin zülfeleri yoktur. Elif harflerinin uçları aşağıdan sola doğru kıvrıktır. Şedde ve cezm işaretleri gerekli olan yerlerde kullanılmıştır. Noktalar yazı içinde bazen yuvarlak bazen de kare şeklinde kullanılmıştır. “Vav” harfinin başı hafifçe öne eğiktir. “Kâf” harfinin sereni

uzundur. يا عملنا (yâ amelna) yazısında “ya” harfinin noktası konulmamıştır. Harekelerden fetha, damme ve kesra gerekli olan yerlerde kullanılmıştır. Tezyini işaretlerden tirfil dört yerde kullanılmıştır. ياسعيد (yâ saîd) yazısında “sin” harfinin altında üç nokta konulmuştur. Beylik dönemi tâlik ve sülüs yazılarında bu uygulamanın zaman zaman yapıldığını görmekteyiz.

İkinci satırda, birinci satırın aksine bazı elif ve lâm harflerinin zülfeleri konulmuştur. Satırın başında yer alan يا عملنا (yâ amelna) yazısında “ye” harfinin noktası konulmamıştır. “kâf” harfinin sereni uzundur. “ye” ve “nun” harflerinin zülfeleri sivri değildir. Noktalar genellikle yuvarlaktır. Şedde ve cezm işaretleri gerekli olan yerlerde kullanılmıştır. Yazı alanında fetha, damme ve kesra işaretleri gerekli yerlerde kullanılmıştır. Tezyini işaretlerden tirfil üç yerde geçmektedir. في (fi) yazısında “ye” harfinin keşidesi, dikey harflere paralel olarak sağa doğru uzatılmıştır. Yazı alanında dikey ve yatay harfler yan yana istiflenmişlerdir.

Yazı çok özenli değildir. İki satırlık kitâbenin bir şiir olabileceğini düşünmekteyiz. Kitâbede bazı yazım hataları bulunmaktadır. Bu durum metine anlam vermeyi de zorlaştırmaktadır. Mesela, birinci satırda geçen عندك (indeke) yazısında ك (kâf) harfi yer almaz. Yine باسعدالله (bisaîdillâhi) yazısında با (be) harfi yer almaz. Yazı kuşağında olmadığı halde eksik harfleri gramer kurallarına göre düzeltilmiş haliyle yazıda yer verdik. Bu nedenle metine anlam verirken, eksik veya fazla bir anlam vermiş olabiliriz.

Yazıyı yazan hattat doğru yazdığı halde, mermere işleyen hakkak’ın eksik işlemiş olabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır. Yazı alanındaki boşluklar çiçek motifleriyle tezyin edilmiştir. Tezyinatta lâle ve karanfil motiflerine daha çok yer verilmiştir. Her iki yazı kuşağının başında ve sonunda rûmî karakterde tezyini süslemeler mevcuttur.

Kitâbenin hemen üstünde yer alan mermer panoların üstte olanı dilimli basık kemer şeklindedir. Altta olanında ise geometrik süsleme pano içinde sekiz köşeli yıldız ve düğüm motifleri yer almaktadır.